

PER ASPERA AD ASTRA

A Pécsi Tudományegyetem művelődés- és egyetemtörténeti közleményei

2019/2

Per Aspera ad Astra

A Pécsi Tudományegyetem művelődés- és egyetemtörténeti közleményei
VI. évfolyam, 2019/2. szám

PER ASPERA AD ASTRA

A PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM MŰVELŐDÉS- ÉS EGYETEMTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEI

Megjelenik évente kétszer
VI. évfolyam, 2019/2. szám

FELELŐS KIADÓ:

Miseta Attila, a Pécsi Tudományegyetem rektora

SZAKMAI TANÁCSADÓ TESTÜLET:

Ambrusné Kéri Katalin, F. Dárdai Ágnes (alapító főszerkesztő), Font Márta,
Jankovits László, Kajtár István, Kaposi Zoltán, Lénárd László,
Monok István, Szögi László, Vonyó József

FŐSZERKESZTŐ:

Polyák Petra

A SZÁMOT SZERKESZTETTE:

Gönczi Andrea, Lengvári István

SZERKESZTŐSÉG:

Dezső Krisztina, Gergely Zsuzsanna, Gönczi Andrea, Lengvári
István, Méreg Martin, Molnár Dávid, Pálmai Dóra

LEKTOR:

Vonyó József

OLVASÓSZERKESZTŐ:

Gönczi Andrea

TÖRDELŐSZERKESZTŐ:

Acél Róbert

A SZERKESZTŐSÉG CÍME:

PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont – Történeti Gyűjtemények Osztálya

7621 Pécs, Szepesy Ignác utca 3.

+36-72/501-600/22651

paaa.szerk@gmail.com

<http://per-aspera.pte.hu>

A borítón dr. Strommer György ex librise látható.

ISSN 2064-6038

10.15170/PAAA.2019.06.02

Tartalom

TANULMÁNYOK

- Vajda Tamás
1919 – a magyar egyetem elűzése Kolozsvárról..... 7
- Turbucz Péter
*Marczali Henrik I. világháborúval kapcsolatos nézetei vidéki hadi beszédei,
háborús írásai és a sajtó tükrében (1914–1918)*..... 30

MŰHELY

- Kissné Bodor Tímea – Szalma Baksi Tímea
*„A játszótársam, mondd, akarsz-e lenni?” Levéltár-pedagógiai program
kidolgozása és tapasztalatai a Csongrád Megyei Levéltárban* 53
- Hecker Henrietta
*Diákok a levéltárban. Kísérlet a nem formális oktatás keretében végezhető
személyiségfejlesztésre és a helyi identitás erősítésére a Magyar Nemzeti
Levéltár Tolna Megyei Levéltárában*..... 61
- Kőfalviné Ónodi Márta
A kiskunfélegyházi levéltár bekapcsolódása a városi helyismereti vetélkedőbe ... 70
- Ács Marianna
*Levéltár-pedagógiai foglalkozások a Baranyai Református Egyházmegye
Levéltárában*..... 80

VISSZAPILLANTÓ

- Lázár Gyula
POTE Anatómiai, Szövet- és Fejlődéstani Intézet 1958–1970 94
- „Korán jött és túl gyorsan.” Beszélgetés Barakonyi Károly professzorral (az
interjút készítette F. Dárdai Ágnes)* 113

SZEMLE

- Csibi Norbert
Társadalmi integráció, mobilitás és reprodukció..... 122
- Pénzes Dávid
Tanárképzés, történeti reflexiókkal 130

Contents

STUDIES

- Tamás Vajda
1919 – The expulsion of the Hungarian university from Cluj..... 7
- Péter Turbucz
Henrik Marczali's views on World War I based on his provincial military speeches, war writings and the press (1914–1918)..... 30

COMMUNICATIONS

- Tímea Kiss Bodor – Tímea Szalma Baksi
„Tell me, would you like to be my playmate?” Elaboration and experiences of archival education program in the Csongrád County Archives..... 53
- Henrietta Hecker
Students in the archives. An attempt to develop personality and strengthen local identity through non-formal education in the Tolna County Archives of the Hungarian National Archives 61
- Márta Köfalvi Ónodi
Involvement of the Kiskunfélegyháza Archives in the local knowledge competitions of the city..... 70
- Marianna Ács
Archival education programs in the Archives of the Baranya Reformed Diocese 80

RETROSPECTIVE

- Gyula Lázár
Everyday life at the Department of Anatomy, Histology and Embryology of the Pécs Medical School (1958–1970)..... 94
- „Too early and too fast.” Interview with Professor Károly Barakonyi (by Ágnes F. Dárdai)* 113

REVIEW

- Csibi Norbert
Social integration, mobility and reproduction 122
- Pénzes Dávid
Teacher training with historical reflections..... 130

SZEMLE

Tanárképzés, történeti reflexiókkal

Ötvenéves a pedagógusképzés a Nyíregyházi Főiskolán. Szerk. BREZSNYÁNSZKY László – VINCZE Tamás. Bessenyei Kiadó, Nyíregyháza, 2013. 243 oldal.

Régi adóssága a hazai neveléstörténet-írásnak az 1945 utáni – főként hazai – neveléstörténet „megírása”. Az adósság azért is furcsa, mert eközben a hazai neveléstörténet-írás módszertan és szemléletmód tekintetében meglepően progresszív eszközöket emelt be a kutatói térbe.¹ Ezzel párhuzamosan az utóbbi néhány évben jelentősen megnőtt a kutatói érdeklődés az 1948–1990 közötti, az úgynevezett szocialista nevelés korszaka iránt.² Ám az egyéni kutatói érdeklődés és az intézménytörténet – utóbbi mindig együtt jár valamiféle önlegitimációval is³ – általában ritkán találkozik szerencsésen össze.

Brezsnyánszkyék kötete a rektori köszöntővel indul – ahogy az már megszokott –, és már az elején olvasható egy reflektív szöveg a kutatásokról (9–11. oldal). Ez neveléstörténeti vizsgálódások esetében nem

gyakori,⁴ így én személy szerint örömmel olvastam ezt a kutatói dilemmákat is fel-táró történeti bevezetőt. A fejezetek rövid összefoglalója ugyanakkor a kötet elején legalábbis szokatlan és megítélésem szerint indokolatlan is (11–15. oldal), bár valószínű, hogy a tudományos szakszövegekben kevésbé jártas olvasót hivatott segíteni.

A kötetet Pornói Imre áttekintő tanulmánya vezeti be (*Az általános iskolai pedagógusképzés oktatáspolitikai meggondolásai*). Lényegében véve két dolgot kellett „egybeolvasztania” a szövegben a szerzőnek: egyszerre kellett egy általános, oktatásügyre fókuszáló köztörténeti bevezetőt írnia és egy Szabolcs megyei specifikus áttekintést adnia. Az 1945–48 közti fordulatot részint eredeti dokumentumok alapján rekonstruálva mutatja be, így Ortutay Gyula, Darvas József és Erdey-Grúz Tibor korabeli felszólalásait felhasználva. Mindezt elemző, értelmező módon teszi, rávilágít például a Keresztury Dezső (akkori kultuszminiszter) által mondottak és a valóság közti el-lentmondásra: miközben a pedagógusok anyagi és szellemi függetlenségéről beszélt, 80%-kal csökkentette a bérüket (17. oldal).⁵ Sajnálatos ugyanakkor, hogy nem merített az utóbbi 20–30 év nevelés- és művelődéstörténeti irodalmából, így például Donáth Péter,⁶ Knausz Imre,⁷ Kovács Éva⁸ vagy éppen Mikó Zsuzsanna⁹ munkáiból, hogy a legfontosabbakat említsük.¹⁰ Ettől függetlenül plasztikusan ábrázolja a

1 Például SZABOLCS 1999; SZABOLCS 2011; PUKÁNSZKY 2008; DARVAI 2011; NAGY 2012; SOMOGYVÁRI 2012.

2 Az első feldolgozások még az 1980-as években íródtak (például KNAUSZ 1985; KNAUSZ 1994), de találunk néhány példát az utóbbi évek terméséből is (NAGY 2000; SZABOLCS 2006; DONÁTH 2008a; DONÁTH 2008b; DONÁTH 2012), és természetesen a sor még hosszan folytatható lenne. Két, műfaját tekintve sajátos kötetet is meg kell említeni: Báthory Zoltán 2001-ben megjelent, vitát inspiráló kötetét, a *Maratoni reformot* és Trencsényi László 2011-ben megírt *Maratoni seregét* (BÁTHORY 2001; TRENCSENYI 2011).

3 Ez részben érthető a műfaji sajátosságok eltéréseiből fakadóan, mindamelllett a kerek évfordulókra rendszeresen jelennek meg intézménytörténeti szövegek, vö. KISS – VAJDA 2010; OROSZ – IFJ. BARTA 2012; PAPP 2014.

4 Vö. MÉSZÁROS 2014.

5 Ez akár a mindenkori politikát is jól jellemezheti, elég csak behelyettesíteni a minisztert és a gazdasági valóságot.

6 DONÁTH 2008a; DONÁTH 2008b.

7 KNAUSZ 1985; KNAUSZ 1994.

8 KOVÁCS – PÖCZE 1988.

9 MIKÓ 2008.

10 Továbbá számtalan forráskiadványt is célszerű lett volna felhasználni például VÁG 1967; VÁG 1971; VÁG 1977; HORVÁTH – ZIBOLEN 1975; DANCS 1979; 1988; KARDOS – KORNIDESZ 1990.

hangsúlyeltolódás és a progresszív ideológia végrehajtását (20. oldal), ráadásul mindezt irodalmi stílusban megírva. A tanulmány egyik legérdekesebb pontja az 1940-es évek iskolaszervezet-változásait vizsgáló rész, kiemelve azt a tényt, hogy az általános iskola előtt meglehetősen szétaprózott volt a magyar iskolaszervezet.¹¹ A másik érdekes alfejezet a pedagógusképzésben bekövetkezett fordulatokat tárgyalja (24. oldal), kár, hogy a felsorolásból kimarad a Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola, amely önállóan 1974-ben, Szombathelyen kezdte meg működését. A tanárképzés fordulópontjait és az 1956-ot követő reformelképzeléseket is jórészt Ladányi Andor 1989-es munkájára¹² építve mutatja be az alfejezet. A fentiekén túl Pornói írásának erénye, hogy sok statisztikával dolgozik és jó alapot ad a kötet további tanulmányainak olvasásához.

Breznysnyánszky László több tanulmánnyal is jelentkezik a kötetben társszerzőként, ám első szövegét önállóan jegyzi (*A főiskola első évei és képzési sajátosságai*). Már a bevezetőben egy komoly ellentmondásra hívja fel a figyelmet: a főiskolát alapító rendelet *pedagógiai* főiskoláról, az alapítók azonban már a kezdetektől *tanárképző* főiskoláról beszéltek és még az intézmény pecsétjében is a tanárképző főiskola szerepel (35. oldal). Ennek a problémának a feloldására, a tőle megszokott alapossgal áttekintett korai dokumentumokra támaszkodva, egyfajta „közös nyomozásra” invitálja az olvasót, amely persze a következő oldalon (36. oldal) véget is ér, hiszen a megoldás nyitja az 1962. évi 22. törvény erejű rendelet, amelyben deklarálják, hogy a pedagógiai főiskolák ezentúl mint tanárképző főiskolák működnek. Az intézmény elnevezését követően Breznysnyánszky az alapítás és a helyszínválasztás okait kutatja, a

forrásbázis hasonló, mint a fentebb vázolt kérdés esetében: jogszabályok és főigazgatói beszédek. Természetesen a főiskola-alapítás okai között részben történelmi okok is meghúzódnak, ilyen ok például a tanárhiány, amelynek megértéséhez Kardos József 2007-es kötetét hivatkozva, és nem felejt el megemlíteni, hogy Kardos – nem mellesleg – fontos pozíciót¹³ töltött be a Művelődési Minisztériumban, vagyis maga is érintett volt számos kérdés eldöntésében. A kezdetekkel kapcsolatban nemcsak az alapítás körülményeit tárja fel, hanem a belső működésről is szót ejt a *Tanszékek az alapítást követő években* című alfejezetben (41. oldal). Kiemelten foglalkozik a Neveléstudományi Tanszéken dolgozókkal, rövid életrajzi áttekintést adva róluk (43–46. oldal), valamint bemutatja a képzés helyi sajátosságait is, mint például a 2+2-es képzést (48. oldal), amelynek során a hallgató az első két évben csak az egyik szakját tanulta, majd egy „részállamvizsgát” követően már taníthatott is.¹⁴ Az itt bemutatott kötet megjelenését követő évben a szerző egy hosszabb tanulmányt szentelt a főiskolán folyó tanárképzés történetének.¹⁵

Kissné Rusvai Julianna és Bicsák Zsannett Ágnes is több tanulmánnyal jelentkezett a kötetben. Kissné csak társszerzőként, Bicsák Zsannett egy alkalommal önállóan is. Közösén írt tanulmányuk a tanárképző és a tanítóképző intézet – amúgy

¹³ Kardos a felsőoktatási osztály vezetője volt hosszú évekig, végül történészként ment nyugdíjba az ELTE-ről. A neveléstörténet iránt elsősorban a művelődéstörténet felől érdeklődött, 2007-es kötetében (KARDOS 2007) jórészt a Kornidesz Mihálllyal – volt tv-elnök – közösén szerkesztett forráskiadványukat használta fel (KARDOS – KORNIDESZ 1990).

¹⁴ Ennek előnyeiről és hátrányairól is olvasható egy alfejezet, amely korabeli források – feljegyzések, értekezletek – segítségével rekonstruálja, hogy a „kombinált képzés” végül mennyire váltotta be a hozzá fűzött reményeket (46. oldal).

¹⁵ BREZSNYSNYÁNSZKY 2014.

¹¹ Vö. MÉSZÁROS – NÉMETH – PUKÁNSZKY 2005. 296., 315., 327., 330.

¹² LADÁNYI 1989.

mai szemmel nézve teljesen logikus – fúzióról szól. A főiskola alapításától számítva nyolc év telt el a fúzióig (1970), melynek hátterében többek között a két intézmény közötti jó viszonyt fedezhetjük fel. Már 1967-ben javaslat született az intézmények kapcsolatának „fejlesztéséről” (55. oldal). Az együttműködés olyan egyszerű, hétköznapi dolgokban nyilvánult meg, ami – normális esetben – megvalósul mindenféle kötelezettség nélkül is: például a tanegységek irodalomjegyzékének cseréje, vagy egymás gyakorlati óráinak látogatása (55. oldal). A fúzió részletszabályait is meghatározták, a gazdasági kérdésekről külön feljegyzés rendelkezett, az egyesülés személyi felelősei a két intézmény gazdasági igazgatói voltak (56. oldal). Természetesen ekkor is, mint napjainkban a gazdasági kérdések – az oktatók átvétele, a felvett hallgatók aránya, az oktatói terhelések optimálisabb elosztása stb. – voltak a legfontosabbak.¹⁶ Az egyesítés személyi és dologi oldalával az úgynevezett tíz tagú Egyesítő Bizottság foglalkozott, melynek tagjai a két intézmény igazgatói, gazdasági felelősei, személyi előadói, valamint a párt és a szakszervezetek delegáltjai voltak (57. oldal). A fúziót követő első tanévről nem sok szó esik a tanulmányban, mindössze annyit említenek a szerzők, hogy 18 tanár milyen intézetbe, tanszékre vagy nyelvi lektorátusra került (60–61. oldal), a tanítóképző intézet fizikai elhelyezéséről szóló alfejezet egy rövid idézet csupán, ami így aránytalanságot okoz a szövegben belül (63. oldal). A szerzők több szempontból is vizsgálják a fúziót, annak előkészítését, de

a következmények és a visszaemlékezések sem maradnak el, jól illeszkednek a tanulmány egészéhez.

Bicsák Zsanett önálló tanulmánya az óvónőképzéssel foglalkozik (*Óvónőképzés a nyíregyházi főiskolán*). Az óvónőképzés sajátos, kifejezetten elhanyagolt terepe a hazai neveléstörténet-írásnak, így ennek a témának a beemelése a kötetbe, úgy vélem, nem pusztán intézménytörténeti szempontból fontos, hanem hiánypótló is egyben. A szerző az első bekezdésben az 1950-es évek óvodapedagógiai történéseit mutatja be nagyon röviden (akit a téma érdekel, további kutatásokhoz kap fogódzót). Az alapítás itt is kétlépcsős volt (kihelyezett tagozat, majd önálló intézmény) és ez nemcsak az 1970-es évekre volt jellemző, hanem a rendszerváltás előtti években kiépülő tanárképzőkből szerveződő, majd önállóvá váló intézmények is hasonlóan kezdték meg működésüket. A „diákok felelőssége” (az oktatói sikertelenség okai) egy a tanulmányban idézett beszámolóban olvasható. Arra az ellentmondásra is felhívja a szerző a figyelmet, hogy a már integrált Tanítóképző Intézet vezetője kívánatosnak tartotta a felsőfokúvá váló óvónőképzést, ám azzal nem számolt, hogy egy fizikailag távol lévő kihelyezett tagozattal bővül majd az intézménye (71. oldal). Mert bár az óvónőképző végül is integrálódott a nyíregyházi tanár- és tanítóképzőbe, véleményem szerint a fizikai távolság miatt ez az integráció felemásra sikeredett, hiszen számtalan kérdésben olyan szintű önállóságot élvezett (73. oldal), amelyet általában integrált intézmények nem kapnak. Bicsák kiemeli ugyanakkor, hogy a két intézmény között az ideológiai kapcsolat szoros volt, de az óvónőképzőnek nemcsak a Bessenyei-kultusz ápolására (ennek részleteit lásd a következő bekezdésben), hanem a helyi érdekekre is figyelnie kellett (73–74. oldal). A tanulmány tematikailag több rétegű, kiemelendő azonban két motívum:

¹⁶ A helyzet látszólag hasonlít a 2000-ben bekövetkezett országos szintű, de helyi (városi) felsőoktatási integrációra, ám az *nem volt tényleges fúzió*. Pusztán a cégtábla megváltoztatása és a gazdasági átalakulás (integráció) történt meg (bérszámfejtés, bevételek központi újraelosztása stb.), de csak minimálisan valósult meg az oktatók és az óraterhelések optimálisabb elosztása.

az oktatói összetétel és az oktatók tudományos munkássága. Az oktatói összetétel bonyolult témakör, az áthelyezések és kinevezések kapcsán sajnos a miértekre nem kapunk választ a szerzőtől. A tudományos munkáról csupán annyi derül ki, hogy eleinte leginkább csak a szükséges jegyzeteket írták meg az intézet oktatói (79. oldal), aztán 1973-tól már a komolyabb laboratóriumi körülmények között végzett kutatásokra is lehetőség adódott. Úgy vélem, érdemes lett volna részletezni a kutatómunkát, esetleg annak nehézségeiről is szót ejteni.

Bicsák Zsanett és Kissné Rusvai Julianna második közös tanulmányában a főiskola névválasztásával kapcsolatban végzett kutatásokat. A tanulmányból kiderül, hogy 1888-ban egy ifúsági önképző kör felvette a Bessenyei György nevet és innen eredeztetik a Bessenyei-kultuszt (bár itt nem teljesen pontos a hivatkozás, vélhetően Bánszki István műveire építve állítják ezt). A névválasztás kapcsán az is kiderül a tanulmányból, hogy milyen érvek szóltak – szólhattak – Bessenyei mellett (Szabolcs-Szatmár szülötte stb.). A Bessenyei-kultusz 1949-ig élt „hivatalosan”, utána feloszlott (belügyminisztériumi rendelet alapján)¹⁷ a nevét viselő kör és majdnem 15–20 évet kellett várni arra, hogy felvehesse a nevet a főiskola. A tanulmány részletesen ír a szoboravatásról, a névadó ünnepségről, valamint az irodalmi tanszéken kibontakozó Bessenyei-kutatásokról és végül eljut 2000-ig, az újabb névváltoztatásig (Nyíregyházi Főiskola).

Vincze Tamás a tőle megszokott alaposággal,¹⁸ nyíltsággal és kritikai szemlélettel élt az intézmény kutatói aktivitásának megítélésekor, amely az első szövege a tanulmánykötetben (*A nyíregyházi főiskola oktatói az intézmény működésének első év-*

tizedében). A tanárképzés és a főiskola oktatói utánpótlásának kérdésköre nehezen választható el egymástól és talán éppen ennek következtében ezen a téren volt a legellentmondásosabb a helyzet. A „helyi erők” előnyben részesítése és az így kialakuló provincializmus ugyanis nem kedvezett egy másik fontos, a felsőoktatáshoz kapcsolódó követelménynek: a szaktudományos publikálásnak. A tanulmány elején pszichológiai aspektusokat vet fel (mire vágyhat oktatójától a falusi szülők sarja? – 99. oldal), és később már szerepkiteljesedésről és szerepvállalásról ír, véleményem szerint nagyon helyesen. A szerzőnek számtalan nehéz kérdésre kellett választ találnia: honnan rekrutálták az oktatókat (megyei középiskolai tanárok) és miért alkalmazták őket, ezekre pedig őszinte választ kapunk: „egyszerűen nem volt más meritési bázis” (100. oldal) – alkalom szüli az orvost és a főiskolai tanárt is. A korszak középiskolai tanárai – már nem a 19. századot írjuk és nem is a 20. század elején vagyunk – ekkorra a mai értelemben vett középiskolai tanárok már, ha tetszik, teljesen professzionalizálódtak: nem publikáltak, nem írtak (tudományos) folyóiratokba és általában nem is volt ilyen törekvésük.¹⁹ Ennek megfelelően lassan ment a kandidátusi fokozatok megszerzése és lassan ment a fokozatokhoz szükséges nyelvtudás elsajátítása is. A kutatói témák száma ugyan jelentős volt (60–80), de az aktív és – a szerző nem mellesleg irodalmi szavaival élve – „alvó” kutatások számáról nincs külön statisztika (101. oldal). Vincze Tamás kritikusan áll a forrásokhoz is: felhívja az ellentmondásokra és a „bizonyítványmagyarozás” jelenségére is a figyelmet (például Porzsolt István jelentése – 101. oldal, 2. lábjegyzet). Kiemeli a főiskolán

¹⁹ Sőt, arról is van fogalmunk, hogy a pedagógiai szaksajtó olvasása sem tartozott az általános elfoglaltságaik közé (PÉNZES 2016), ám az okok egyelőre háttérben maradtak.

¹⁷ Vö. GOLNHOFER 2004. 39., 41.

¹⁸ Vö. VINCZE 2011.

megjelent Tudományos Közlemények sorozatot, amely elsősorban a helyi oktatóknak biztosított lehetőséget arra, hogy kutatásairól beszámoljanak. A 106. oldalon idézett táblázatból pedig nemcsak a szerző, hanem az olvasó számára is látható az „elit” – a kutató – és a „csak oktató” tanszékek elkülönülése. A tanulmány a sok-sok forrással, a forráskritikával és általában a kritikai szemlélettel példamutató minden neveléstörténeti kutató számára.

Vincze második szövegében a nyíregyházi tanárképző oktatóinak négy tipikus karrierútját tárja fel (*A nyíregyházi főiskola pedagógiatanárai és az intézményben folyó neveléstudományi kutatások az első évtizedben*), továbbá bemutatja, hogy milyen kutatások zajlottak a Neveléstudományi Tanszéken (később Intézetben). Ez az írása több olyan alfejezetet is tartalmaz, amelyet érdemes lenne továbbgondolnia a szerzőnek, és további adatokat gyűjtve egy önálló kutatást végezni belőle, akár prozopográfiai irányba is lehetne nyitnia.²⁰ A főiskolai oktatók sajátos, „alig publikáló” közegének megértéséhez keresett gyakorlati példákat Vincze. Nem kívánja mentegetni az oktatókat az elmaradt publikációkért és fokozatokért – sokan tettek vállalásokat, hogy bölcsészdoktori vagy kandidátusi disszertációt fognak készíteni –, véleménye szerint a háttérben sokkal inkább a korábbi munkahelyek szocializációja nyomán kialakult identitás állhat. Vagyis ők maguk mindenekelőtt oktatóként, tanárként definiálták önmagukat és a szorosán vett kutatás és publikálás nem tartozott ehhez az identitáshoz (136. oldal).²¹ Kiss Tihamér

esete – mai szemmel nézve egészen biztosan – tipikusnak tekinthető: nagy tudós, sok publikációval, tapasztalattal, akit még egy félállásra sem méltatnak, sőt a KLTE-n is mellőzik. Ám Kiss mellőzöttségének miéértjére, pontosabban miéértjeire is kiter a szerző és két okot is talál. Az első ok a lelkeszi múltban kereshető, a második ok – véleményem szerint közelebb áll a korszak valóságához – Kiss „tudós nagyságában” keresendő: a főiskola vezető oktatói sokszor tudományos fokozatok nélkül álltak az intézmény élén, Kiss Tihamérnek pedig gazdag publikációs listája, sokféle címe-rangja és ebből fakadóan szakmai fölénye volt az – egyetértve a szerzővel –, ami nyomaszthatta a környezetét (126–128. oldal). A tanulmány tehát részletesen bemutatja a Neveléstudományi Tanszéken dolgozók tudományos érdeklődési körét, számot ad publikációs és fokozatszerzési tevékenységükről, ismét nem kerülve el az emberileg és szakmailag kínosabb kérdéseket sem.

Breznysnyánszky László és Kissné Rusvai Julianna tanulmánya a tanárképzés tartalmi, formai és szervezeti változásairól ad részletes áttekintést (*A pedagógusképzés változásai a főiskolán*). A tanárképzés programváltozásával kapcsolatban megjegyzi, hogy a képzéskorszerűsítések elsősorban politikai és nem szakmai célokat szolgáltak (146. oldal). A szakmai áttekintést 1949/50-nel kezdik és végighaladnak a főbb stációkon egészen az 1970-es évekig. Külön kiemelik a kutatómunkát segítő és támogató Lélektani Tanszék és Laboratórium munkáját, illetve bemutatják ennek előzményeit is, valamint azt az utat, amely a későbbi

20 Mindezt egy hosszú, longitudinális prozopográfiai kutatás keretében vizsgálva lényegében véve egy hátrányos helyzetű vidék oktatói gárdájáról nyerhetnénk az eddigiéknél sokkal pontosabb képet, továbbá az oktatói karrierutat további finomítását tenné lehetővé.

21 Vincze tesz egy kísérletet, hogy összehasonlítsa a Debreceni Egyetem – akkori nevén a Kossuth Lajos

Tudományegyetemen (KLTE) – Neveléstudományi Tanszékén, majd Intézetében és a Nyíregyházi Tanárképző Neveléstudományi Intézetében folyó kutatói munkát. Ezzel jól érzékelteti a tudományegyetem és a főiskola oktatói közti identitáskülönbséget. Utóbbiak kutatóként, előbbieket inkább oktatóként definiálták magukat.

Lélektani Tanszék és az oktatástechnika megalapításához vezetett (a kor sajátosságai szerint, minisztériumi engedéllyel). A tanulmány tágabb kitekintéssel élt, így szóba kerül az 1972-es párthatározat, az 1978-as tanterv és az MTA Elnökségi Közoktatási Bizottsága (151. oldal). Itt sajnos nem hivatkoznak sem Báthory Zoltán,²² sem Trencsényi László²³ vonatkozó szövegeire, amelyek más-más szempontból ugyan, de megvilágítanak egy fontos és meghatározó (az 1989-es rendszerváltáson túlnyúló) korszakot. Az egységes 5 éves (általános) tanárképzés víziója már az 1970-es évek második felében, az 1980-as évek elején megjelenik. Igaz, az akkor meghatározó politikai erő nem tesz lépéseket ennek megteremtése érdekében, ennek a korántsem egyszerű történetnek egy olvasata szépen kirajzolódik a tanulmányban. A szerzők természetesen nem állnak meg az 1980-as éveknél, hanem továbbmennek és eljutnak a 2000-es évekig, részletesen elemzik az 1997. évi 111. számú kormányrendeletet, amely már egy új típusú tanárképzést készített elő. A tanulmányt a beregszászi „kihelyezett” képzés történeti vázlatára zárja.

A kötet utolsó előtti tanulmányát jegyző szerzők (Breznyánszky László és Vincze Tamás) a főiskolai képzés egy speciális, a laikusok számára még napjainkban is nehezen érthető területével foglalkoztak, ez pedig a pedagógia szak (*Pedagógia szak a főiskolán. Szak, amely a pedagógusmesterség kiterjesztett szaktudására épül*). Azért nehezen érthető, mert a közvélemény nem tudja, hogy „Az oktatás irányítói úgy ítélték meg, hogy a közoktatási reformok tartalmi és módszertani munkájának folyamatos fejlesztése az átlagosnál szélesebb és elmélyültebb pedagógiai felkészültségű szakembereket igényel.” (171. oldal; kiemelés tőlem – P. D.). Ugyan

napjainkban sokan neveléstudományból doktorálnak – jobb esetben tanárszakkal, rosszabb esetben tanári képesítés nélkül²⁴ –, ennek okán órákat is tarthatnak a tanárképzésben – például didaktikát, nevelélméletet, nevelésfilozófiát stb. –, amire azonban nincsen szakképesítésük. A tanárképző főiskoláknak nem engedtek pedagógia szakot indítani és ez alól csak két intézet volt kivétel: a pécsi és a nyíregyházi tanárképző, amelyek 1972-ben indíthattak pedagógia szakot (167–168. oldal). A szerzőpáros összehasonlítja az egyetemi képzéssel a főiskolai pedagógia szakos képzést, kiemelve a különbségeket (mely tantárgyakat hagyták el a főiskolán és melyeket emeltek be – 169. oldal). A pedagógia szak elsősorban az oktatói utánpótlást hivatott segíteni, hiszen ahogy a szerzők megjegyzik: „*a kutatóhelyeken számos olyan oktató, kutató kapott helyet, akiknek nem volt a pedagógusképzésben megszerezhető tudáson túli rálátása a neveléstudományi kutatások, fejlesztések hazai és nemzetközi eredményeire*” (171. oldal). Megítélésem szerint a probléma napjainkban is fennáll.²⁵ A tanulmány szól a szakindítás nehézségeiről is, a kapkodásról („permanens reformláz”), vagy éppen a tanulmányi kirándulások megszervezéséről, annak nehézségeiről (176. oldal). A tanulmány végén pedig az első évfolyamok és a szak népszerűségéről olvashatunk, valamint a szöveg minimálisan érinti a szak 1990-es évek eleji megszüntetését, majd 2010-ben az újraindítás „tapasztalatait”.

²⁴ Általában a szükség – a tanárképzésben való tanítás – és/vagy a „könnyebbik út” választása jellemzi a neveléstudományi doktorátusokat és ez nemcsak napjainkra igaz, hanem így volt az 1920-as években is (vö. VINCZE 2011). A problémával részletesen foglalkozik Zibolen Endre is Sarkadi Lászlóval közös „beszélgetős” könyvükben: SARKADI 1988. 109–112., 186.

²⁵ Ezen pedig vajmi keveset segít a PhD-képzésben megjelenő „neveléstudományt alapozó” tantárgy.

²² BÁTHORY 2001.

²³ TRENCSENYI 2011.

A kötetet végül Holik Ildikó statisztikai adatokra épülő tanulmánya zárja (*Pedagógusképzés a Nyíregyházi Főiskolán a statisztikák tükrében*). Holik is az évkönyvek adatait vette alapul a számításaihoz, ennek megfelelően a korábban már olvasható történeti elemzést támasztotta alá empirikusan, valamint mikrotörténeti keretbe ágyazva „igazolta” az 1990-es évek fokozatos felsőoktatási expanziójának nyíregyházi lecsapódását. A statisztikai adatok értelmezését táblázatok és grafikonok segítik. Holik nem áll meg 1990-nél, hanem egészen 2011-ig elemzi az adatokat, vagyis 11 évvel a Nyíregyházi Főiskola megalakulása után létrejövő tendenciákat is beemel a

szövegbe, így valójában egy ötvenéves periódust átfogó statisztikai elemzést ad. A tanulmány erénye, hogy a több évtizedes távlatnak köszönhetően világossá válik, hogy miként érdemes felhasználni a statisztikai adatokat történeti elemzésekhez és ezek hogyan alkalmazhatók bizonyos történeti jelenségek igazolására.

Az iskolaalapítás és -fenntartás, majd az oktatói és kutatói identitás keveredésének bemutatása nemcsak a tanárképzés és egy intézmény történetéhez járul hozzá, hanem egyben a 20. század sajátos tendenciáit, a Kádár-rendszer egy korszakának jellegzetességeit és mentalitását is bemutatja.

Pénzes Dávid

IRODALOM

- BÁTHORY 2001 BÁTHORY Zoltán: *Maratoni reform: a magyar közoktatás reformjának története, 1972–2000*. Budapest, 2001.
- BREZSNYÁNSZKY 2014 BREZSNYÁNSZKY László: A többször jubiláló 50 éves nyíregyházi főiskola. *Gerundium* 5. (2014):1–2. 206–210.
- DANCS 1979 *Dokumentumok a magyar közoktatás reformjáról, 1945–1948*. Szerk. DANCS Istvánné. Budapest, 1979.
- DANCS 1988 *Dokumentumok a szabadművelődés történetéhez (1945–1949)*. Szerk. DANCS Istvánné. Budapest, 1988.
- DARVAI 2011 DARVAI Tibor: A Tanító című neveléstudományi folyóirat ikonográfiai vizsgálata. 1963, 1970. *Iskolakultúra* 21. (2011):6–7. 71–86.
- DONÁTH 2008a DONÁTH Péter: *Oktatáspolitikai és tanítóképzési Magyarországon, 1945–1960*. Budapest, 2008.
- DONÁTH 2008b DONÁTH Péter: *A magyar művelődés és a tanítóképzés történetéből, 1868–1958*. Budapest, 2008.
- DONÁTH 2012 *Sorsfordító mozzanatok. A magyarországi kisgyermekkorai nevelőképzés, a Budapesti Tanítóképző Főiskola, az ELTE TÓK és épülete történetéből*. Szerk. DONÁTH Péter. Budapest, 2012.
- GOLNHOFER 2004 GOLNHOFER Erzsébet: *Hazai pedagógiai nézetek, 1945–1949*. Iskolakultúra. Pécs, 2004.
- HORVÁTH – ZIBOLEN 1975 *30 év neveléstudomány és művelődéspolitikai. A Magyar Pedagógiai Társaság gyűjteménye felszabadulásának 30. évfordulója alkalmából*. Szerk. HORVÁTH Márton – ZIBOLEN Endre. Budapest, 1975.

- KARDOS 2007 KARDOS József: *Iskola a politika sodrásában (1945–1993)*. Budapest, 2007.
- KARDOS – KORNIDESZ 1990 KARDOS József – KORNIDESZ Mihály: *Dokumentumok a magyar oktatáspolitikai történetéből, 1945–1953*. 1–2. kötet. Szerk. KARDOS József – KORNIDESZ Mihály. Budapest, 1990.
- KISS – VAJDA 2010 KISS Róbert Károly – VAJDA Tamás: *Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola története (1928–1947)*. Szerk. KISS Róbert Károly – VAJDA Tamás. Szeged, 2010.
- KNAUSZ 1985 KNAUSZ Imre: *A szocialista közoktatás-politika kialakításának első kísérletei Magyarországon a felszabadulás után*. Doktori disszertáció. Budapest, 1985.
- KNAUSZ 1994 KNAUSZ Imre: *A közoktatás Magyarországon, 1945–1956*. Kandidátusi értekezés. Budapest, 1994.
- KOVÁCS–PÖCZE 1988 KOVÁCS Éva – PÖCZE Gábor: *Az állami iskolamonopólium kialakulása Magyarországon. Viták az iskola államosításáról*. Budapest, 1988.
- LADÁNYI 1989 LADÁNYI Andor: *Mennyiségi fejlődés és strukturális változások: a felsőoktatás útja a felszabadulás után*. Budapest, 1989.
- MÉSZÁROS 2014 MÉSZÁROS György: *Szubbkultúrák és iskolai nevelés. Narratív, kritikai pedagógiai etnográfia*. Veszprém, 2014.
- MÉSZÁROS – NÉMETH – PUKÁNSZKY 2005 MÉSZÁROS István – NÉMETH András – PUKÁNSZKY Béla: *Neveléstörténet: bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe*. Budapest, 2005.
- MIKÓ 2008 MIKÓ Zsuzsanna: Az iskolák államosításának politikai előkészítése. *Kommentár* 3. (2008):6. 40–49.
- NAGY 2000 NAGY Péter Tibor: *Járszalag és aréna. Egyház és állam az oktatáspolitikai erőterében a 19. és 20. századi Magyarországon*. Budapest, 2000.
- NAGY 2012 NAGY Péter Tibor: *Oktatás -történet, -szociológia*. Veszprém, 2012.
- OROSZ–IFJ. BARTA 2012 OROSZ István – IFJ. BARTA János: *A Debreceni Egyetem története 1912–2012*. Szerk. OROSZ István – IFJ. BARTA János. Debrecen, 2012.
- PAPP 2014 PAPP Klára: *A Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karának története I*. Szerk. PAPP Klára. Debrecen, 2014.
- PÉNZES 2016 PÉNZES Dávid: A hazai pedagógia szaksajtó-kutatás történetéhez: a Pedagógiai Szemle genezise. *Neveléstudomány: Oktatás – Kutatás – Innováció* 4. (2016):3. 36–48.
- PUKÁNSZKY 2008 PUKÁNSZKY Béla: *A neveléstörténet-írás új útjai*. Szerk. PUKÁNSZKY Béla. Budapest, 2008.
- SARKADI 1988 SARKADI László: *Beszélgetés dr. Zibolen Endrével*. Budapest, 1988.

-
- SOMOGYVÁRI 2012 SOMOGYVÁRI Lajos: Tankönyv és taneszköz a képeken. *Iskolakultúra* 22. (2012):12. 71–77.
- SZABOLCS 1999 SZABOLCS Éva: *Tartalomelemzés a gyermekkortörténet kutatásában. Gyermekkép Magyarországon 1868–1890*. Budapest, 1999.
- SZABOLCS 2006 *Pedagógia és politika a XX. század második felében Magyarországon*. Szerk. SZABOLCS Éva. Budapest, 2006.
- SZABOLCS 2011 SZABOLCS Éva: *Gyermekből tanuló. Az iskolás gyermek, 1868–1906*. Budapest, 2011.
- TRENCSÉNYI 2011 TRENCSÉNYI László: *A maratoni sereg*. Budapest, 2011.
- VÁG 1967 *A marxista pedagógia története dokumentumokban. A marxizmus-leninizmus klasszikusai a nevelésről*. 1. kötet. Szerk. VÁG Ottó. Budapest, 1967.
- VÁG 1971 *A marxista pedagógia története dokumentumokban. A munkásmozgalom pedagógiai törekvései a tőkésországokban*. 2. kötet. Szerk. VÁG Ottó. Budapest, 1971.
- VÁG 1977 *A marxista pedagógia története dokumentumokban. A szovjet nevelésügy története 1945-ig*. 3. kötet. Szerk. VÁG Ottó. Budapest, 1977.
- VINCZE 2011 VINCZE Tamás: *Karrierutak és iskolateremtés a XX. század első felének magyar neveléstudományában*. Doktori disszertáció. Debrecen, 2011.